

Zwalczanie chorób zwierząt według nowych regulacji Unii Europejskiej

Teresa Malinowska

z Katedry Higieny Żywności i Ochrony Zdrowia Publicznego Wydziału Medycyny Weterynaryjnej w Warszawie

Zwalczanie chorób zwierząt, w tym zapobieganie ich rozprzestrzenianiu się na poziomie unijnym, aktualnie jest regulowane w zdecydowanej większości dyrektywami, których postanowienia państwa członkowskie były obowiązane przejąć do krajowych aktów prawnych powszechnie obowiązujących. Ten stan prawny ulegnie istotnej zmianie w związku z konsolidacją w 2016 r. podstawowych przepisów o zwalczaniu chorób zwierząt w jednym rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady obowiązującym bezpośrednio i wprost we wszystkich państwach członkowskich, w tym podmioty w takich państwach prowadzące działalność w zakresie regulowanym nowym rozporządzeniem (1). Bezpośrednio i wprost będą obowiązywać także akty delegowane i wykonawcze Komisji Europejskiej, uzupełniające lub uszczegóławiające przepisy przedmiotowego rozporządzenia. Akty takie Komisja Europejska jest obowiązana przyjąć najpóźniej do 20 kwietnia 2019 r., z zachowaniem okresu 24 miesięcy między przyjęciem a datą rozpoczęcia ich stosowaniu (1).

Datą, od której obowiązuje stosowanie przepisów unijnego rozporządzenia konsolidującego przepisy o zwalczaniu chorób zwierząt i zapobieganiu ich rozprzestrzenianiu się oraz aktów delegowanych i wykonawczych Komisji Europejskiej wydanych na jego podstawie, co do zasady jest 21 kwietnia 2021 r., z zastrzeżeniem pewnych wyjątków. W dacie tej tracą moc wszystkie unijne dyrektywy i niektóre decyzje regulujące obecnie zwalczanie chorób zwierząt oraz zapobieganie ich rozprzestrzenianiu się, w tym poprzez przemieszczanie na terytorium Unii Europejskiej i przywóz z państw trzecich zwierząt, materiału biologicznego i niektórych produktów pochodzenia zwierzęcego. Tracą moc także dyrektywa regulująca znakowanie i identyfikację świń, rozporządzenie w sprawie znakowania i identyfikacji owiec i kóz oraz przepisy unijnego rozporządzenia regulujące znakowanie i identyfikację bydła (2, 3, 4).

W konsekwencji powyższego do kwietnia 2021 r. większość krajowych przepisów prawnych regulujących zwalczanie chorób zwierząt, w szczególności będących transpozycją postanowień uchylonych dyrektyw i decyzji, powinna zostać uchylona, a w części zmieniona.

Okresy przejściowe w stosowaniu nowych regulacji

Okres przejściowy w stosowaniu nowych unijnych regulacji prawnych o chorobach zwierząt został ustanowiony dla przepisów w sprawie znakowania i identyfikacji zwierząt oraz przepisów dyrektyw regulujących zwalczanie rzekomego pomoru drobiu, choroby niebieskiego języka, klasycznego i afrykańskiego pomoru świń, pryszczycy i wysoce zjadliwej grypy ptaków (5, 6, 7, 8, 9, 10). Dotychczasowe przepisy regulujące powyższe mogą być stosowane przez 3 lata, licząc od wskazanej w nowym rozporządzeniu ustawodawczym daty stosowania jego postanowień, czyli do 21 kwietnia 2024 r. lub do wcześniejszej daty określonej w akcie delegowanym Komisji Europejskiej.

Okres przejściowy do 21 kwietnia 2026 r. został ustalony także dla przepisów uchylanego unijnego rozporządzenia regulującego przemieszczanie o charakterze niehandlowym zwierząt domowych (11).

Zachowanie praw nabytych

Rozporządzenie konsolidujące przepisy o zwalczaniu chorób zwierząt i zapobieganiu ich rozprzestrzenianiu się zachowuje w mocy pewne uprawnienia zakładów i podmiotów zarejestrowanych lub zatwierdzonych przed datą rozpoczęcia stosowania rozporządzenia oraz zatwierdzonych statusów epizootycznych państw, stref lub kompartmentów. Zakłady i podmioty zarejestrowane lub zatwierdzone zgodnie z dotychczasowymi dyrektywami określającymi warunki i wymagania w handlu wewnątrzunijnym oraz przywozie z państw trzecich na terytorium Unii Europejskiej zwierząt oraz ich materiału biologicznego uznaje się za zarejestrowane lub zatwierdzone zgodnie z nowym rozporządzeniem (2, 3, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20). Państwa, strefy i kompartmenty o zatwierdzonym na podstawie wcześniejszych przepisów prawnych statusie obszarów wolnych od chorób uznaje się za posiadające zgodnie z nowym rozporządzeniem zatwierdzony status obszarów wolnych od danej choroby (10, 12, 16, 17, 18, 19, 20). Państwa i strefy o zatwierdzonym programie likwidacji lub

nadzoru choroby danych gatunków zwierząt uznaje się za posiadające zatwierdzony zgodnie z nowym rozporządzeniem program likwidacji lub nadzoru choroby (12, 16, 17, 18, 19, 20). W odniesieniu do tak zarejestrowanych lub zatwierdzonych zakładów i podmiotów oraz obszarów o zatwierdzonym statusie wolnym od chorób danych gatunków zwierząt i zatwierdzonych programów likwidacji lub nadzoru chorób mają zastosowanie odpowiednie przepisy nowego rozporządzenia, od daty jego stosowania.

Zakres regulacji prawnych rozporządzenia w sprawie przenośnych chorób zwierząt

Regulacjami prawnymi unijnego rozporządzenia zostało objęte zwalczanie i zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób zwierząt, określonych w jego tytule jako „choroby przenośne”, a w art. 1 ust. 1 jako choroby „przenoszące się lub przenoszony na zwierzęta lub na ludzi”. Przy tym zgodnie z art. 4 pkt 16 przedmiotowego rozporządzenia, przez chorobę należy rozumieć „zakazanie i zarażenie pasożytami u zwierząt – z wystąpieniem objawów klinicznych lub patologicznych lub bez takich objawów lub zmian – spowodowane czynnikiem lub kilkoma czynnikami chorobotwórczymi”. Nie chodzi jednak o jakikolwiek czynnik chorobotwórczy, a tylko taki, który jest „patogenem przenoszącym się lub przenoszonym na zwierzęta lub na ludzi, zdolnym do wywołania choroby u zwierząt” (art. 2 pkt 17). Spośród tak ogólnie określonych i zdefiniowanych chorób, na etapie publikacji unijnego rozporządzenia, zostały wskazane 44 choroby występujące u zwierząt, których zwalczanie i zapobieganie ich rozprzestrzenianiu się jest regulowane na poziomie unijnym. Wykaz 5 chorób – pryszczycy, klasycznego oraz afrykańskiego pomoru świń, wysoce zjadliwej grypy ptaków i afrykańskiego pomoru koni – został zamieszczony bezpośrednio w treści rozporządzenia, a wykaz pozostałych 39, w tym 14 występujących u zwierząt wodnych, w załączniku do rozporządzenia. Wykaz chorób w załączniku do rozporządzenia może być uzupełniony lub zmniejszony przez Komisję Europejską, w zależności od tego, czy dana choroba spełnia, czy już przestała spełniać niezbędne warunki określone w rozporządzeniu do jej umieszczenia w wykazie lub wykreślenia z niego.

Wykaz gatunków lub grup zwierząt, w odniesieniu do których będą stosowane środki zwalczania lub zapobiegania rozprzestrzenianiu się chorób z wykazu, ustali w aktach wykonawczych Komisja Europejska. Zgodnie z określonymi w rozporządzeniu kryteriami, w wykazie takim powinny

zostać wskazane nie tylko gatunki lub grupy zwierząt podatnych lub prawdopodobnie podatnych na choroby z wykazu, ale także pełniące lub mogące pełnić rolę wyłącznie wektorów lub rezerwuaru czynnika wywołującego takie choroby. Przy tym wykaz gatunków lub grup zwierząt, podobnie jak wykaz chorób zwalczanych, może zmieniać się w zależności od dowodów naukowych uzasadniających ich włączenie do wykazu lub usunięcie z wykazu. Ponadto Komisja Europejska została upoważniona do usunięcia z wykazu gatunków lub grup zwierząt, w przypadku usunięcia z wykazu choroby, z powodu której zostały zwierzęta zamieszczone w wykazie.

Nowe przepisy w sprawie zwalczania chorób zwierząt odnoszą się także do tzw. nowo występujących chorób zwierząt, scharakteryzowanych w art. 6 rozporządzenia, nieumieszczonych w wykazie chorób z uwagi na brak pełnej ich oceny. Przepisy rozporządzenia stosuje się do takich chorób, jeżeli mogą one stanowić potencjalne poważne ryzyko dla zdrowia zwierząt lub zdrowia publicznego bądź powodować negatywne skutki gospodarcze albo w środowisku. W odniesieniu do chorób nowo występujących szczególnie uprawnienia zostały przyznane Komisji Europejskiej. W należytym uzasadnieniu szczególnie pilnej potrzebie zapobieżenia potencjalnym bardzo znaczącym negatywnym skutkom nowo występującej choroby, Komisja Europejska została upoważniona do wprowadzenia aktem wykonawczym, natychmiast stosowanych, niezbędnych środków zapobiegających wystąpieniu tego rodzaju ryzyka.

Do nowego unijnego rozporządzenia nie zostały włączone aktualnie obowiązujące regulacje zwalczania niektórych chorób odzwierzęcych przenoszonych przez żywność, między innymi gąbczastych encefalopatii i salmonelloz odzwierzęcych (21, 22, 23). W odniesieniu do takich chorób przepisy nowego rozporządzenia stosuje się tylko w zakresie, w jakim ich zwalczanie nie zostało uregulowane aktualnie obowiązującymi i utrzymanymi w mocy przepisami prawnymi. Także do produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego i ich pochodnych stosuje się przepisy nowego rozporządzenia unijnego, tylko w zakresie nieuregulowanym utrzymanymi w mocy aktualnie obowiązującymi przepisami sanitarnymi oraz gdy istnieje ryzyko dla zdrowia zwierząt (24).

W rozporządzeniu zostały skonsolidowane także przepisy, dotychczas zamieszczone w tzw. dyrektywach handlowych, określające warunki i wymagania zapobiegające rozprzestrzenianiu się chorób w związku z przemieszczaniem na terytorium Unii Europejskiej, przywozem z państw trzecich lub wywozem do takich

państw zwierząt, materiału biologicznego zwierząt oraz niektórych produktów pochodzenia zwierzęcego. Przepisy 179 artykułów regulujących powyższe zagadnienie stanowią dominującą część treści nowego rozporządzenia, ujętej w 283 artykułach, w tym 66 regulujących zwalczanie chorób u zwierząt.

Kategoryzacja chorób z wykazu rozporządzenia

Choroby z wykazu są zaliczane do różnych kategorii, w zależności od oceny profilu danej choroby zwierząt decydującej o jej umieszczeniu w wykazie, wpływu na zdrowie, dobrostan zwierząt i zdrowie publiczne, gospodarkę, a także od dostępnych i skutecznych możliwości jej diagnozowania, zapobiegania występowaniu i zwalczania. Najbardziej ogólnym kryterium kategoryzacji chorób przyjętym w rozporządzeniu, podobnie jak w dotychczasowych przepisach o zwalczaniu chorób zwierząt, jest kryterium ich występowania na terytorium Unii Europejskiej i obowiązek likwidacji. Choroby z wykazu określone jako „wysoko przenośne”, które nie występują na terytorium Unii Europejskiej, ale mogą wystąpić sporadycznie lub wyłącznie na bardzo ograniczonej części tego terytorium, a ich wystąpienie powoduje najpoważniejsze skutki dla zdrowia zwierząt lub zdrowia publicznego, gospodarcze, społeczne lub środowiskowe, będą zaliczone do kategorii chorób obowiązkowo likwidowanych we wszystkich państwach członkowskich środkami jednolicie określonymi i natychmiast stosowanymi w sytuacji podejrzenia ich wystąpienia lub stwierdzenia (np. pryszczycyca, klasyczny pomór świń).

Choroby z wykazu określone jako „przenośne w stopniu umiarkowanym do wysokiego”, występujące na całym terytorium Unii Europejskiej lub na jego części, w odniesieniu do których został przyjęty cel unijny uwolnienia od nich całego terytorium Unii, będą zaliczane do kategorii zwalczanych na podstawie obowiązkowych programów likwidacji (np. brucelozą). Choroby z wykazu o takim charakterze, nieobjęte unijnym celem ich likwidacji na całym terytorium Unii, a które nie występują lub są likwidowane na określonych obszarach w wyniku suwerennej decyzji niektórych państw członkowskich, będą zaliczane do kategorii chorób zwalczanych na podstawie nieobowiązkowych programów likwidacji. Przy tym, obowiązkowe programy likwidacji to programy, które państwa członkowskie są obowiązane opracować, wdrożyć i realizować na własnym terytorium aż do uzyskania statusu epizootycznego państwa urzędowo wolnego od danej choroby lub danych chorób, zgodnie

z celem unijnym. Natomiast programy nieobowiązkowe likwidacji chorób to programy, które państwa członkowskie mogą, ale nie muszą realizować na własnym terytorium lub jego części, lecz jeśli taki program został przyjęty i wdrożony przez państwo członkowskie, to na obszarze, dla którego program został ustanowiony, jest on obowiązkowy.

Choroby trzech wymienionych kategorii będą kwalifikowane również do kategorii chorób nadzorowanych. Do tej kategorii będą zaliczone również inne choroby z wykazu (np. wąglik) oraz choroby nowo występujące, gdy nadzór nad nimi jest niezbędny ze względu na zdrowie, dobrostan zwierząt, zdrowie ludzi, gospodarkę, społeczeństwo lub środowisko. Nadzór w rozumieniu rozporządzenia w sprawie przenośnych chorób zwierząt to w szczególności obowiązek powiadamiania właściwych organów państw członkowskich przez podmioty oraz inne osoby fizyczne lub prawne o podejrzeniu wystąpienia lub wystąpieniu choroby nadzorowanej oraz obowiązek przekazywania określonych informacji i sprawozdań o chorobach z tej kategorii przez państwa członkowskie do Komisji Europejskiej i pozostałych państw członkowskich. Nadzór obejmuje także obowiązki podmiotów i właściwych organów w zakresie kontroli zdrowia zwierząt, umożliwiającej jak najwcześniejsze wykrycie chorób z kategorii nadzorowanych, a w odniesieniu do chorób obowiązkowo likwidowanych także zapobieżenie ich rozprzestrzenianiu się.

Ogólne wymagania dla programów nadzoru i likwidacji chorób, w tym ich zatwierdzania oraz sprawozdań z ich realizacji, planów gotowości likwidacji chorób niewystępujących na terytorium Unii Europejskiej, a także ogólne warunki zatwierdzenia statusu państwa, strefy, kompartymentu jako obszaru wolnego od choroby, utrzymania takiego statusu oraz jego zawieszenia, cofnięcia i przywrócenia, zostały określone w opublikowanym rozporządzeniu, z upoważnieniem Komisji Europejskiej do ich uzupełnienia w aktach delegowanych.

Choroby z czterech wyżej wymienionych kategorii oraz niektóre inne choroby z wykazu, dla których wymagane są środki zapobiegające ich rozprzestrzenianiu się, należą do kategorii chorób warunkujących przemieszczanie na terytorium Unii Europejskiej, wprowadzanie z państw trzecich lub wywożenie z terytorium Unii zwierząt, materiału biologicznego zwierząt i niektórych produktów pochodzenia zwierzęcego.

Szczegółowe przepisy określające kategorie konkretnych chorób z wykazu i odpowiednio do danej choroby środki zwalczania i zapobiegania jej rozprzestrzeniania

się, obowiązki w zakresie nadzoru oraz wymagania dla programów nadzoru i zwalczania, a także w odniesieniu do wymagań w przemieszczaniu lub przywozie z państw trzecich zostaną ustalone w aktach wykonawczych Komisji Europejskiej.

Procedury i środki zwalczania chorób

Przepisy rozporządzenia w sprawie zwalczania chorób przenośnych zwierząt określające ogólnie procedury i środki zwalczania chorób zostały usystematyzowane według kryterium kategorii chorób z wykazu. W grupie przepisów określających procedury lub środki zwalczania chorób danej kategorii wyodrębnione zostały przepisy regulujące postępowanie i środki zwalczania chorób danej kategorii u zwierząt utrzymywanych, a następnie u zwierząt dzikich. Przy tym w rozumieniu rozporządzenia zwierzęta utrzymywane to zwierzęta, które są utrzymywane przez człowieka, a w przypadku zwierząt wodnych – zwierzęta akwakultury (art. 4 pkt 5).

Procedury i środki zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych

Z oczywistych względów, najbardziej szczegółowo zostały określone procedury i środki zwalczania chorób z kategorii obowiązkowo likwidowanych u zwierząt utrzymywanych przez człowieka, w tym u zwierząt akwakultury. W odniesieniu do chorób tej kategorii zostały określone obowiązki podmiotów i innych osób fizycznych i prawnych na etapie podejrzenia wystąpienia choroby oraz obowiązki podmiotów w zakresie przemieszczania zwierząt i produktów na obszarach objętych ograniczeniami. Szczegółowo zostało uregulowane ogólne postępowanie właściwych organów państw członkowskich oraz ich obowiązki z określeniem obowiązkowo stosowanych, na każdym etapie zwalczania, środków likwidacji i zapobiegających rozprzestrzenianiu się choroby z ogniska. Poza zróżnicowaniem celów i czynności dochodzenia epidemiologicznego na etapie podejrzenia wystąpienia choroby i na etapie jej urzędowego potwierdzenia, ogólne postępowanie właściwych organów przy zwalczaniu chorób obowiązkowo likwidowanych nie odbiega zasadniczo od dotychczasowego. Jak dotychczas po urzędowym potwierdzeniu ogniska choroby właściwy organ jest obowiązany uznać zakład, przedsiębiorstwo lub inne miejsce za skażone, ustanowić obszar objęty ograniczeniami, wdrożyć plan gotowości zapewniający koordynację środków zwalczania oraz w zależności między innymi od profilu choroby i rodzaju produkcji zastosować określony w rozporządzeniu co najmniej jeden ze środków zwalczania choroby w ognisku

i wprowadzić na obszarze objętym ograniczeniami co najmniej jeden ze środków zapobiegania dalszemu rozprzestrzenieniu się choroby.

Do zwalczania chorób z kategorii obowiązkowo likwidowanych zostały ustanowione w rozporządzeniu trzy otwarte katalogi środków. Katalog środków wstępnych, stosowanych przez właściwy organ na etapie podejrzenia wystąpienia choroby. Katalog środków stosowanych w ognisku choroby po urzędowym jej potwierdzeniu oraz w zakładach, przedsiębiorstwach, innych miejscach lub w odniesieniu do środków transportu, jeżeli w wyniku dochodzenia epidemiologicznego, badań klinicznych albo laboratoryjnych podejrzewa się, że choroba z ogniska rozprzestrzeniła się do lub z takich obiektów bądź za ich pośrednictwem. A gdy prawdopodobne miejsce, z którego lub do którego została rozprzestrzeniona choroba, znajduje się na terenie innego państwa członkowskiego, właściwy organ obowiązany jest niezwłocznie poinformować o tym to państwo i Komisję Europejską. W trzecim katalogu zostały określone środki wprowadzane na obszarach objętych ograniczeniami, w tym ustanowionych wokół ogniska choroby.

Szczegółowe przepisy regulujące warunki i wymagania przy stosowaniu środków zwalczania, pobierania próbek i badań laboratoryjnych, procedur oczyszczania, dezynfekcji, dezynsekcji, deratyzacji lub innych środków bioasekuracji i stosowanych w tym celu środków biobójczych oraz ponownego umieszczania zwierząt w zakładach i innych miejscach, w których wystąpiła choroba oraz w powiązanych epidemiologicznie z ogniskiem choroby, w tym środków transportu, zostaną określone w aktach delegowanych Komisji Europejskiej.

W odniesieniu do zwalczania u zwierząt dzikich chorób z kategorii obowiązkowo likwidowanych, zostało określone w rozporządzeniu tylko w jednym artykule, że jeżeli właściwy organ podejrzewa lub oficjalnie potwierdza występowanie danej choroby u takich zwierząt, sprawuje nadzór nad populacją zwierząt dzikich, o ile tak stanowią przepisy w przypadku danej choroby, oraz wprowadza niezbędne środki zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby i jej zwalczania. W kwestii wprowadzanych środków przepis ogólnie odsyła do środków zwalczania takiej kategorii chorób u zwierząt utrzymywanych przez człowieka. Kryteria i procedury nadzoru nad populacją zwierząt dzikich oraz szczegółowe środki zapobiegania rozprzestrzenianiu się i zwalczania, po urzędowo potwierdzonym występowaniu u zwierząt dzikich chorób z wykazu obowiązkowo likwidowanych, zostaną określone w akcie delegowanym Komisji Europejskiej.

Procedury i środki zwalczania chorób na podstawie obowiązkowych programów likwidacji

Nieco mniej szczegółowo i z licznymi odwołaniami do przepisów określających zwalczanie chorób obowiązkowo likwidowanych zostało uregulowane w rozporządzeniu zwalczanie u zwierząt utrzymywanych chorób z kategorii zwalczanych na podstawie obowiązkowych programów likwidacji. Ogólnie zostało wskazane, że w takich programach powinny zostać określone co najmniej środki likwidacji czynnika chorobotwórczego w zakładach, strefach, kompartmentach, w których występuje choroba, środki zapobiegające ponownym zakażeniom i nadzór skuteczności zwalczania choroby, a następnie utrzymania statusu zakładu lub innego miejsca jako wolnego od choroby oraz środki zwalczania choroby w przypadku uzyskania dodatkowych wyników badań kontrolnych przeprowadzanych w ramach nadzoru. Ogólne postanowienia rozporządzenia odnoszące się do programów likwidacji zostaną uszczegółowione, z uwzględnieniem danej choroby, w aktach delegowanych Komisji Europejskiej. Przy tym programy likwidacji zarówno obowiązkowe, jak i nieobowiązkowe dla państw członkowskich, co do zasady są realizowane na obszarach o statusie innym niż wolne od danej choroby z wykazu. Niezależnie jednak od statusu epizootycznego danego obszaru, w przypadku podejrzenia u zwierząt utrzymywanych choroby z kategorii zwalczanej na podstawie obowiązkowego programu likwidacji, podmioty i właściwe organy państwa członkowskiego są obowiązane stosować odpowiednio do danej choroby środki i zasady ogólnego postępowania, określone w rozporządzeniu i uzupełnione w aktach delegowanych Komisji Europejskiej. Ogólny schemat postępowania i środki zwalczania na etapie podejrzenia wystąpienia choroby, co do zasady są tożsame z określonymi w rozporządzeniu do zwalczania u zwierząt utrzymywanych chorób z wykazu kategorii obowiązkowo likwidowanych. Natomiast po urzędowym potwierdzeniu ogniska choroby środki i zasady ogólnego postępowania programu likwidacji, właściwy organ państwa członkowskiego stosuje odpowiednie do danej choroby środki określone w obowiązkowym planie likwidacji choroby. Jeżeli jednak ognisko choroby takiej kategorii zostanie urzędowo potwierdzone w państwie, strefie lub kompartmentie o statusie obszaru wolnego od danej choroby, oprócz co najmniej jednego ze środków stosowanych do zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych i odpowiedniego do ryzyka, jakie stanowi choroba w urzędowo potwierdzonym ognisku, właściwy organ

wprowadza, w razie potrzeby, obowiązkowy plan likwidacji choroby i stosuje środki określone w takim planie.

W przypadku podejrzenia lub urzędowego stwierdzenia wystąpienia u zwierząt dzikich choroby z kategorii zwalczanych na podstawie obowiązkowych programów likwidacji, przepisy rozporządzenia stanowią tylko, że właściwy organ stosuje środki określone w obowiązkowym programie likwidacji danej choroby na danym obszarze lub wprowadza taki program na obszarze, na którym wcześniej choroba nie występowała albo był on uznany za wolny od takiej choroby.

Procedury i środki zwalczania chorób na podstawie nieobowiązkowych programów likwidacji

Przepisy regulujące zwalczanie na podstawie nieobowiązkowych programów likwidację chorób u zwierząt utrzymywanych, w zasadzie odsyłają do przepisów rozporządzenia określających procedury zwalczania chorób na podstawie obowiązkowych programów likwidacji lub obowiązkowo likwidowanych. W szczególności, gdy państwo członkowskie zdecydowało się wdrożyć nieobowiązkowy program likwidacji danej choroby, w przypadku podejrzenia jej wystąpienia na obszarze objętym programem, ale także na obszarze już uznanym za wolny od takiej choroby, zgodnie z odesłaniem, stosuje się procedury i wstępne środki zwalczania takie jak przy chorobach zwalczanych na podstawie obowiązkowych programów lub obowiązkowo likwidowanych. Po urzędowym potwierdzeniu choroby u zwierząt utrzymywanych i jej ogniska na obszarze objętym nieobowiązkowym programem likwidacji, stosuje się środki likwidacji określone w programie, z możliwością wykorzystania dodatkowo jednego lub kilku, odpowiednich do choroby, środków zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych. Natomiast gdy choroba tej kategorii i jej ognisko zostanie urzędowo potwierdzone na obszarach państwa, w tym strefie lub kompartymencie z zatwierdzonym statusem obszaru wolnego od choroby, w celu utrzymania takiego statusu, stosuje się odpowiednio do choroby, co najmniej jeden ze środków likwidacji określonych do zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych.

W zwalczaniu wśród zwierząt dzikich chorób z kategorii likwidowanych na podstawie nieobowiązkowych programów, zarówno na etapie podejrzenia, jak i stwierdzenia wystąpienia choroby, stosuje się środki określone w przyjętym programie likwidacji, pod warunkiem że zwierzęta dzikie zostały objęte programem. Podobnie jak w przypadku zwierząt utrzymywanych, właściwy organ państwa członkowskiego

może dodatkowo wykorzystać w tym celu także środki zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych. Jeżeli jednak zostało potwierdzone urzędowo wystąpienie u zwierząt dzikich ogniska choroby na obszarze wolnym od choroby, w celu utrzymania takiego statusu, właściwy organ wprowadza proporcjonalnie do ryzyka stwarzanego przez chorobę co najmniej jeden ze środków zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych.

Uprawnienia Komisji Europejskiej do koordynacji środków zwalczania chorób

Rozporządzenie, wzorem dotychczasowych unijnych przepisów prawnych, zobowiązuje państwa członkowskie do informowania Komisji Europejskiej o wprowadzanych przez ich właściwe organy środkach zwalczania, w tym dodatkowych nieokreślonych w przepisach rozporządzenia, a niezbędnych do zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby z kategorii obowiązkowo likwidowanej na poziomie unijnym oraz o środkach zwalczania chorób na podstawie obowiązkowych lub nieobowiązkowych programów likwidacji chorób.

Komisja Europejska została upoważniona do analizy środków wprowadzonych w celu zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych oraz do przeglądu sytuacji w zakresie choroby i wprowadzanych lub stosowanych przez właściwe organy państw członkowskich środków zwalczania chorób na podstawie obowiązkowych i nieobowiązkowych programów likwidacji chorób. Jeżeli w wyniku analizy lub przeglądu uzna wprowadzone lub stosowane środki za nieodpowiednie do zaistniałej sytuacji epidemiologicznej lub gdy choroba rozprzestrzenia się pomimo wprowadzenia przez właściwy organ państwa członkowskiego środków określonych w rozporządzeniu, Komisja może w drodze aktu wykonawczego wprowadzić na czas określony środki szczególne.

Środki nadzwyczajne zapobiegające rozprzestrzenianiu się chorób zwierząt

Środki nadzwyczajne to, zgodnie z przepisami rozporządzenia, środki wprowadzane przez właściwe organy państw członkowskich lub Komisję Europejską zapobiegające rozprzestrzenianiu się chorób za pośrednictwem przemieszczanych między państwami członkowskimi lub przywożonych z państw trzecich zwierząt lub produktów oraz za pośrednictwem środków transportu i innych przedmiotów, które mogły mieć kontakt z chorymi zwierzętami lub skażonymi produktami. Środki nadzwyczajne zostały określone na okoliczność wystąpienia na terytorium państwa

członkowskiego ogniska choroby z wykazu bądź choroby nowo występującej lub zagrożenia stwarzającego poważne ryzyko dla zdrowia zwierząt albo zdrowia publicznego. Przy tym, o ile pojęcie ryzyka zostało zdefiniowane w art. 4 pkt 22 rozporządzenia jako „prawdopodobieństwo wystąpienia i prawdopodobną skalę biologicznych i gospodarczych konsekwencji niepożądanych skutków dla zdrowia zwierząt lub zdrowia publicznego”, o tyle ocena, czy jest ono poważne, pozostaje w gestii organów decydujących o wprowadzeniu środków nadzwyczajnych.

Środki nadzwyczajne zapobiegające rozprzestrzenianiu się chorób za pośrednictwem przemieszczanych zwierząt lub produktów

Środki nadzwyczajne zapobiegające rozprzestrzenianiu się choroby za pośrednictwem przemieszczanych zwierząt lub produktów, które obowiązany jest niezwłocznie wprowadzić właściwy organ państwa członkowskiego, na którego terytorium wystąpiło ognisko choroby z wykazu, są takimi samymi środkami, jakie zostały określone w rozporządzeniu w celu zwalczania odpowiednio chorób obowiązkowo likwidowanych, zwalczanych na podstawie obowiązkowych albo nieobowiązkowych programów likwidacji. W sytuacji stwierdzenia ogniska nowo występującej choroby lub zagrożenia stwarzającego poważne ryzyko, właściwy organ jest obowiązany wprowadzić środki określone w rozporządzeniu, takie jak ograniczenia w przemieszczaniu zwierząt i produktów z zakładów albo obszarów lub kompartamentów, na których wystąpiło ognisko bądź zagrożenie, ograniczenia w odniesieniu do środków transportu i innych przedmiotów, kwarantannę zwierząt i izolację produktów, nadzór i stosowne ich oznakowanie oraz wszelkie stosowne środki z katalogu środków określonych w rozporządzeniu do zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych. Może wprowadzić także środki nadzwyczajne inne, niż określone w rozporządzeniu, które uzna za niezbędne do skutecznego zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby lub zagrożenia. Jeżeli zwierzęta, produkty, środki transportu lub inne przedmioty pochodzące z państwa członkowskiego, na terytorium którego wystąpiło ognisko choroby z wykazu lub nowo występująca choroba lub zagrożenie, zostały przemieszczone na terytorium innego państwa członkowskiego, właściwy organ tego państwa wprowadza co najmniej jeden ze środków nadzwyczajnych, jakie zostały określone w odniesieniu do państwa, w którym wystąpiło ognisko choroby lub zagrożenie. Natomiast w sytuacji wystąpienia poważnego ryzyka, właściwy

organ każdego państwa członkowskiego może wprowadzić tymczasowo tego rodzaju środki nadzwyczajne w odniesieniu do zwierząt, produktów, środków transportu lub innych przedmiotów pochodzących z zakładów, miejsc lub obszarów państwa członkowskiego, w którym wystąpiły choroby lub zagrożenie. O ostateczności takich środków rozstrzyga aktem wykonawczym Komisja Europejska.

Ponadto rozporządzenie upoważnia państwa członkowskie do możliwości wprowadzenia środków nadzwyczajnych, niezbędnych do zapobiegania rozprzestrzenianiu się na terytorium Unii Europejskiej choroby z kategorii obowiązkowo likwidowanej w Unii lub nowo występującej, w sytuacji wystąpienia ogniska takiej choroby w państwie trzecim lub terytorium graniczącym z Unią Europejską.

O wystąpieniu w państwie członkowskim ogniska choroby z wykazu, nowo występującej oraz zagrożeniu stwarzającym poważne ryzyko dla zdrowia zwierząt lub publicznego, właściwy organ państwa członkowskiego jest obowiązany natychmiast poinformować Komisję Europejską i pozostałe państwa członkowskie oraz niezwłocznie poinformować o wprowadzonych, w tym tymczasowo, wszelkich środkach nadzwyczajnych. Komisja Europejska została upoważniona do oceny sytuacji i środków nadzwyczajnych wprowadzonych przez właściwe organy państw członkowskich oraz do ich zatwierdzenia, a w określonych przypadkach do ich zmiany.

Środki nadzwyczajne zapobiegające rozprzestrzenianiu się chorób za pośrednictwem przywożonych zwierząt lub produktów

Na potrzeby zapobiegania rozprzestrzenianiu się chorób z wykazu, nowo występujących lub zagrożeń za pośrednictwem zwierząt lub produktów przywożonych z państw trzecich na terytorium Unii Europejskiej, w rozporządzeniu zostały określone środki nadzwyczajne do dyspozycji właściwych organów państw członkowskich oraz do dyspozycji Komisji Europejskiej.

Środki nadzwyczajne w kompetencji właściwych organów państw członkowskich obejmują uśmiercenie lub kwarantannę zwierząt, izolację lub zniszczenie produktów, nadzór i środki identyfikacji, a w stosownych przypadkach wszelkie środki stosowane w Unii Europejskiej w celu zwalczania chorób obowiązkowo likwidowanych oraz inne odpowiednie środki nadzwyczajne według uznania właściwego organu, zapobiegające rozprzestrzenianiu się chorób lub zagrożenia. Właściwy organ państwa członkowskiego jest obowiązany wprowadzić co najmniej jeden

z takich środków nadzwyczajnych, gdy uzyska informację o przesyłce zwierząt lub produktów, środkach transportu lub innych przedmiotach, za pośrednictwem których mogą rozprzestrzeniać się na terytorium Unii Europejskiej choroby z wykazu, nowo występujące choroby lub zagrożenie. O ryzyku związanym z daną przesyłką zwierząt lub produktów, ich pochodzeniu, właściwy organ państwa członkowskiego informuje natychmiast, a o wprowadzonych środkach nadzwyczajnych informuje niezwłocznie Komisję Europejską i pozostałe państwa członkowskie, za pośrednictwem systemu TRACES.

Komisja Europejska, z własnej inicjatywy lub na wniosek państwa członkowskiego może zawiesić wprowadzanie do Unii przesyłek zwierząt lub produktów, środków transportu lub innych przedmiotów, ustanowić szczególne wymagania w odniesieniu do ich wprowadzania do Unii, a także wprowadzić inne nadzwyczajne środki zwalczania chorób zapobiegające ich rozprzestrzenianiu. Tego rodzaju środki nadzwyczajne Komisja Europejska może wprowadzić, gdy w państwie trzecim występuje lub rozprzestrzenia się choroba z wykazu, nowo występująca albo zagrożenie prawdopodobnie stwarzające poważne ryzyko lub gdy wymagają tego inne ważne względy z uwagi na zdrowie zwierząt bądź zdrowie publiczne. W przypadku, gdy na wniosek państwa członkowskiego Komisja Europejska nie wprowadzi środków nadzwyczajnych, wnioskujące państwo członkowskie może tymczasowo wprowadzić, pozostające w kompetencji jego właściwych organów, środki nadzwyczajne odnoszące się do zwierząt, produktów, środków transportu i innych przedmiotów pochodzących z państw trzecich, informując niezwłocznie o tym Komisję Europejską i pozostałe państwa członkowskie.

Warunki i wymagania wspomagające zwalczanie chorób zwierząt

Warunki i wymagania wspomagające zwalczanie chorób zwierząt, w tym ograniczające ich rozprzestrzenianie się, w rozporządzeniu zostały określone osobno w odniesieniu do zwierząt lądowych i osobno w odniesieniu do zwierząt wodnych. Przepisy te określają obowiązki podmiotów i właściwych organów państw członkowskich w zakresie rejestracji, zatwierdzenia, prowadzenia dokumentacji i rejestrów zakładów utrzymujących zwierzęta lub w których jest pozyskiwany, produkowany, przetwarzany lub przechowywany materiał biologiczny lub żywność pochodząca od lub ze zwierząt wodnych oraz obowiązki przewoźników zwierząt i podmiotów gromadzących zwierzęta lądowe. W przepisach tych zostało uregulowane

także znakowanie, rejestracja i zasady identyfikacji zwierząt i materiału biologicznego zwierząt oraz ogólne wymagania w przemieszczaniu na terytorium Unii Europejskiej i przywozie z państw trzecich zwierząt, materiału biologicznego i niektórych produktów pochodzenia zwierzęcego. Przepisy rozporządzenia regulujące powyższe zostaną uzupełnione oraz uszczegółowione licznymi aktami delegowanymi i wykonawczymi Komisji Europejskiej.

Piśmiennictwo

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie przenośnych chorób zwierząt oraz zmieniające i uchylające niektóre akty w dziedzinie zdrowia zwierząt („Prawo o zdrowiu zwierząt”); (Dz.Urz. UE L 84 z 31.3.2016 s. 1).
2. Dyrektywa Rady 2008/71/WE z dnia 15 lipca 2008 r. w sprawie identyfikacji i rejestracji świń (Dz.Urz. WE L 213 z 8.8.2008, s. 31).
3. Rozporządzenie Rady (WE) 21/2004 z dnia 17 grudnia 2003 r. ustanawiające system identyfikacji i rejestracji owiec i kóz oraz zmieniające rozporządzenie (WE) 1782/2003 i dyrektywy 92/102/EWG i 64/432/EWG (Dz.Urz. WE L 5 z 9.1.2004, s. 1).
4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) 1760/2000 z dnia 17 lipca 2000 r. ustanawiające system identyfikacji bydła oraz dotyczące znakowania wołowy i produktów z wołowiny, a także uchylające rozporządzenie Rady (WE) 820/97 (Dz.Urz. WE L 204 z 11.8.2000, s. 1).
5. Dyrektywa Rady 92/66/EWG z dnia 29 kwietnia 1992 r. wprowadzająca wspólnotowe środki zwalczania rzekomego pomoru drobiu (Dz.Urz. EWG L 260 z 5.9.1992, s. 1).
6. Dyrektywa Rady 2000/75/WE z dnia 20 listopada 2000 r. ustanawiająca przepisy szczególne dotyczące kontroli i zwalczania choroby niebieskiego języka (Dz.Urz. WE L 327 z 22.12.2000, s. 74).
7. Dyrektywa Rady 2001/89/WE z dnia 23 października 2001 r. w sprawie wspólnotowych środków zwalczania klasycznego pomoru świń (Dz.Urz. WE L 316 z 1.12.2001, s. 5).
8. Dyrektywa Rady 2002/60/WE z dnia 27 czerwca 2002 r. ustanawiająca przepisy szczególne w celu zwalczania afrykańskiego pomoru świń oraz zmieniająca dyrektywę 92/119/EWG w zakresie choroby cieszyńskiej i afrykańskiego pomoru świń (Dz.Urz. WE L 192 z 20.7.2002, s. 27).
9. Dyrektywa Rady 2003/85/WE z dnia 29 września 2003 r. w sprawie wspólnotowych środków zwalczania przyszczy, uchylająca dyrektywę 85/511/EWG i decyzje 84/531/EWG i 91/665/EWG oraz zmieniająca dyrektywę 92/46/EWG (Dz.Urz. WE L 306 z 22.11.2003, s. 1).
10. Dyrektywa Rady 2005/94/WE z dnia 10 grudnia 2005 r. w sprawie wspólnotowych środków zwalczania grypy ptaków i uchylająca dyrektywę 92/40/EWG (Dz.Urz. WE L 10 z 14.1.2006, s. 16).
11. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 576/2013 z dnia 12 czerwca 2013 r. w sprawie przemieszczania o charakterze niehandlowym zwierząt domowych oraz uchylające rozporządzenie (WE) 998/2003 (Dz.Urz. UE L 178 z 28.6.2013, s. 1).
12. Dyrektywa Rady 64/432/EWG z dnia 26 czerwca 1964 r. w sprawie problemów zdrowotnych zwierząt wpływających na handel wewnątrzspółnotowy bydłem i trzodą chlewną (Dz.Urz. EWG L 121 z 29.7.1964, s. 1977/64).
13. Dyrektywa Rady 88/407/EWG z dnia 14 czerwca 1988 r. ustanawiająca warunki zdrowotne zwierząt wymagane w handlu wewnątrzspółnotowym oraz przywozie zamrożonego nasienia bydła domowego (Dz.Urz. EWG L 194 z 22.7.1988, s. 10).
14. Dyrektywa Rady 89/556/EWG z dnia 25 września 1989 r. w sprawie warunków zdrowotnych zwierząt regulujących handel wewnątrzspółnotowy oraz przywóz z państw trzecich zarodków bydła domowego (Dz.Urz. EWG L 302 z 19.10.1989, s. 1).
15. Dyrektywa Rady 90/429/EWG z dnia 26 czerwca 1990 r. ustanawiająca warunki sanitarne odnośnie do zwierząt mające zastosowanie w handlu wewnątrzspółnotowym nasieniem trzody chlewniej oraz w przywozie (Dz.Urz. EWG L 224 z 18.8.1990, s. 62).
16. Dyrektywa Rady 91/68/EWG z dnia 28 stycznia 1991 r. w sprawie wymogów zdrowotnych zwierząt regulujących handel wewnątrzspółnotowy owcami i kozami (Dz.Urz. EWG L 46 z 19.2.1991, s. 19).

17. Dyrektywa Rady 92/65/EWG z dnia 13 lipca 1992 r. ustanawiająca wymagania dotyczące zdrowia zwierząt regulujące handel i przywóz do Wspólnoty zwierząt, nasienia, komórek jajowych i zarodków nieobjętych wymaganiami dotyczącymi zdrowia zwierząt ustanowionymi w szczególnych zasadach Wspólnoty określonych w załączniku A pkt 1 do dyrektywy 90/425/EWG (Dz.Urz. EWG L 268 z 14.9.1992, s. 54).
18. Dyrektywa Rady 2006/88/WE z dnia 24 października 2006 r. w sprawie wymogów w zakresie zdrowia zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz zapobiegania niektórym chorobom zwierząt wodnych i zwalczania tych chorób (Dz.Urz. WE L 328 z 24.11.2006, s. 14).
19. Dyrektywa Rady 2009/156/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie warunków zdrowotnych zwierząt regulujących przemieszczanie i przywóz zwierząt z rodziny koniowatych z państw trzecich (Dz.Urz. WE L 192 z 23.7.2010, s. 1).
20. Dyrektywa Rady 2009/158/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie warunków zdrowotnych zwierząt, regulująca handel wewnątrzspółnotowy i przywóz z państw trzecich drobiu i jaj wylęgowych (Dz.Urz. WE L 343 z 22.12.2009, s. 74).
21. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 999/2001 z dnia 22 maja 2001 r. ustanawiające zasady dotyczące zapobiegania, kontroli i zwalczania niektórych przenośnych gąbczastych encefalopatii (Dz.Urz. WE L 147 z 31.5.2001, s. 1).
22. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 2160/2003 z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie zwalczania salmonelli i innych określonych odzwierzęcych czynników chorobotwórczych przenoszonych przez żywność (Dz.Urz. WE L 325 z 12.12.2003, s. 1).
23. Dyrektywa 2003/99/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie monitorowania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych, zmieniająca decyzję Rady 90/424/EWG i uchylająca dyrektywę Rady 92/117/EWG (Dz.Urz. L 325 z 12.12.2003, s. 31).
24. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1069/2009 z dnia 21 października 2009 r. określające przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego, nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1774/2002 (Dz.Urz. WE L 300 z 14.11.2009, s. 1).

Dr hab. Teresa Malinowska, ul. Nowoursynowska 159,
02-776 Warszawa